

лозі з машиною, що як правило не потребує ніяких додаткових навичок володіння обчислювальною технікою крім знайомства з клавіатурою. Здійснити поетапний аналіз здійснених у кримінальній справі заходів. У той же час необхідність тиражування криміналістичного досвіду значною мірою обумовлюється категорією злочинів, навички в розслідуванні яких можуть не мати навіть досвідчені слідчі зі значним стажем (10 – 15 років).

Одночасно з наданням допомоги в розслідуванні кримінальних справ експертна система сприяє надолуженню в працівників карного розшуку і слідчих відсутнього у них досвіду і знань; розмежуванню так званих пограничних або суміжних типів злочинців, що розпізнати іншими методами буває надзвичайно важко або неможливо зовсім; усуненню деякої частки суб'єктивізму при висуванні версій в умовах непевності; вирівнюванню знань, оскільки недосвідчені співробітники одержують можливість нарівні з професіоналами, що мають значний досвід роботи з аналогічних справ, однаково чітко підходити до оцінки, у тому числі термінологічної, вихідної інформації.

Перераховані обставини мають велике практичне значення, тому що дозволяють органам дізнання і попереднього розслідування концентровано використовувати сили і засоби, зосереджуючи свої зусилля на більш вузькому напрямку пошуку злочинця.

Система уможливилася використання накопичених нею знань не тільки для розкриття злочинів, але й у процесі навчання оперативників і слідчих, а також студентів і слухачів навчальних закладів. Підхід, випробуваний для даної категорії справ, може бути успішно застосований і до деяких інших кримінальних ситуацій.

Для одержання кримінологічної інформації пропонується також здійснювати побудову віктимологічних карт. На топографічні карти заноситься інформація про зроблені злочини або замах на злочини. Причому в ролі джерела даної інформації необхідно використовувати не тільки офіційну статистику, але й інформацію, яка була одержана при проведенні віктимологічних досліджень.

Побудова таких карт дає можливість наочно уявити реальну кримінологічну картину, здійснити кримінологічний прогноз відповідно до особливостей конкретної території, найбільш ефективно використовувати наявні ресурси ОВД для профілактики злочинності.

*Б.М.Олексієнко,
О.Д.Сафін*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬКАХ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку української держави характеризується об'єктивними труднощами, складними та болючими процесами, що охопили майже усі сфери суспільного життя. Наявність тіньового сектора економіки як в самій державі, так і у сусідів по Співдружності, різного роду політичні колізії, незавершеність процесу делімітації державного кордону України, участь її військових формувань у виконанні миротворчої місії в осередках локальних війн та конфліктів за рубезжем обертаються серйозними наслідками для усього суспільства, створюють екстремальні умови функціонування Збройних сил, Прикордонних військ, Служби безпеки, органів Міністерства внутрішніх справ, Національної гвардії України, Міністерства з питань надзвичайних си-

туації та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, суттєво підвищують ступінь відповідальності та ризику при виконанні особливим складом своїх службових обов'язків. Крім того, останнім часом розглянуто законодавчі ініціативи, що суттєво впливають на порядок проходження військової служби. Специфіку діяльності ПВУ на даний час визначає ще й те, що у сферу їх безпосереднього впливу ввійшли питання реалізації міграційної політики держави.

Саме тому на сьогодні особливу актуальність набула проблема концептуального визначення єдиних підходів до виховання захисника Батьківщини з урахуванням економічної, суспільно-політичної, демографічної ситуації, становища молоді в суспільстві, формування нового світогляду, морально-етичних, національно-історичних основ поведінки, розробки організаційного оформлення системи психологічного забезпечення особового складу як відносно самостійного виду забезпечення життя і діяльності на єдиній скоординованій основі в рамках існуючих органів, які безпосередньо займаються організацією виховної роботи. Без усякого сумніву, важливим методологічним кроком у цьому напрямку стала Концепція виховної роботи у Збройних силах та інших військових формуваннях України, яка затверджена Указом Президента України 4 вересня 1998 р.

З урахуванням накопичених за останні роки знань і практичного досвіду, у тому числі зарубіжного, така концепція зв'язала у єдиний механізм все ще розрізнені ланки психологічного відбору, психологічної підготовки до дій в особливих умовах, психологічної підтримки-супроводу в процесі служби і психологічної реабілітації після її несення в екстремальних умовах.

Зрозуміло, що реформування системи психологічного забезпечення в умовах обстановки, яка динамічно змінюється, та зростання професійних вимог до сучасного спеціаліста потребують подальшої ґрунтовної розробки наукових засад професійної практичної психології, відповідної нормативної бази, навчального та методичного забезпечення, технічних завдань, а також оптимальної організаційної структури самої служби та системи підбору, підготовки кадрів для її потреб.

Реформуючи систему психологічного забезпечення, ми усвідомлювали, що практична діяльність відповідних спеціалістів потребує значних зусиль в організації їх з боку керівного складу частин і вищерозташованих ланок управління. У цьому відношенні, на наш погляд, є доцільним використання якомога творчого підходу до застосування концептуальних засад і методики роботи аналогічних служб в арміях Сполучених Штатів Америки та Великобританії, який нам довелося вивчати під час перебування за кордоном.

Як відомо, провідними науковими закладами там є:

- науково-дослідний інститут армії США з поведінкових та соціальних наук;

- центр по вивченню людських ресурсів Військово-Повітряних сил США;

- дослідницька організація по людських ресурсах армії США;

- центр по вивченню та розвитку особового складу Військово-Морських сил США;

- лабораторія біодинаміки ВМС США;

- психологічна служба агенції з національної безпеки;

- армійський дослідний інститут ім. Уолтера Ріда;

- лабораторія армії США по вивченню та розвитку управління, науки та передової технології тощо.

Крім того, на потреби військового відомства на договірних началах працює немало цивільних психологічних науково-дослідних організацій.

Як нам здається, підвищення ефективності діяльності спеціалістів усіх рівнів управління Прикордонних військ повинно базуватися на умовах реалізації таких психологічних принципів:

1. Забезпечення усіх ділянок служби та роботи кваліфікованими кадрами, що пройшли відповідний професійно-психологічний відбір.
2. Психологічно обгрунтоване делегування повноважень з персональною відповідальністю за доручену ділянку служби та роботи.
3. Розподіл завдань з урахуванням індивідуальних інтересів, здібностей, компетентності та психологічної сумісності виконавців.
4. Створення системи навчання та підвищення кваліфікації кадрів.
5. Ефективне та гнучке стимулювання офіцерів, службовців та інших спеціалістів.
6. Індивідуальний підхід до підлеглих, ситуативний стиль роботи командування у залежності від рівня розвитку підлеглих та всього колективу частини, підрозділу.

Основними напрямками психологічного забезпечення усього укладу військової служби пропонується вважати:

1. Психодіагностику, спрямовану на виявлення психологічних характеристик військовослужбовців, військових колективів та різних боків військової служби.
2. Психологічне консультування як різновид діяльності, що носить рекомендаційний характер та базується на сумісному виявленні причин і недоліків існуючих станів.
3. Психопрофілактику як превентивну діяльність щодо запобігання небажаних проявів у психіці військовослужбовців.
4. Психологічну корекцію як цілеспрямований вплив з метою зміни, зміцнення або формування необхідних психічних якостей і станів.
5. Психологічну підготовку військовослужбовців.
6. Психологічну просвіту як діяльність з пропаганди та ознайомлення військовослужбовців з основами психологічних знань і підвищення психологічної культури.
7. Психогігієну як діяльність по створенню умов забезпечення, зміцнення та збереження необхідних психічних функцій та станів військовослужбовців.
8. Психологічну реабілітацію як сукупність заходів психологічного, соціального та педагогічного характеру, спрямованих на відновлення, корекцію чи компенсацію порушених психічних функцій, станів особистісного та соціально-службового статусу.
9. Професійно-психологічний відбір як складову частину кадрового відбору, що проводиться з метою прогнозування успішності служби і поведінки посадових осіб у різних оперативно-службових, у тому числі екстремальних ситуаціях, оцінки їх відповідності зим-зам до ділових та особистісних якостей, які обумовлені специфікою службової діяльності, а також попереднього виявлення ознак професійної деформації співробітників.

В основі психологічного забезпечення діяльності в будні поглядати такі принци

1. Принцип науковості, іншими словами, наукового забезпечення форм, методів та засобів цього виду професійної діяльності.

2. Принцип системності, який означає, що система психологічного забезпечення здійснюється комплексно, завдяки взаємозв'язку та взаємодоповненню різних форм та методів роботи, об'єднаних єдиною метою.

3. Принцип юридичної правомірності. Цей принцип припускає, що діяльність системи психологічного забезпечення здійснюється в існуючому для неї в Україні правовому просторі, у суворій відповідності до чинного законодавства.

4. Принцип об'єктивності. Він вимагає використання у діяльності психологічної служби апробованих психодіагностичних, дослідницьких та інших методик з високим рівнем валідності та надійності, відповідної компетенції, кваліфікації та доброзичливості професійних психологів.

5. Принцип гуманізму, який передбачає повагу до людської гідності, індивідуально-самобутньої неповторності особистості, послідовний, постійний та всебічний розвиток.

6. Принцип конфіденційності, тобто виконання норм професійної етики, кодексу честі психолога, недопущення розповсюдження конфіденційної інформації про особистість без її на те згоди, крім випадків, що передбачені законодавством.

7. Принцип прикладної спрямованості. Цей принцип передбачає забезпечення оптимального підбору психологічного інструментарію та інших ресурсів для безпосередньої роботи з особовим складом.

Окремо хотілося б зупинитися на умовах подальшого реформування служби психологічного забезпечення.

Як виявляється, система психологічного забезпечення реалізується комплексно, шляхом співробітництва спеціалістів виховних структур медичної служби, відповідних кафедр вузів та науково-дослідних інститутів усіх зацікавлених у цьому силових міністерств і відомств.

Професійно-психологічний відбір до навчання відповідних спеціалістів здійснюється силами фахівців провідних вузів. Практичне здійснення заходів психологічного супроводу особового складу доручається, головним чином, службі психологічного забезпечення частин та установ.

Професійно-психологічна підготовка особового складу проводиться переважно цими ж спеціалістами.

Організаційно-методична та науково-дослідницька робота проводиться, головним чином, структурними підрозділами науково-дослідних інститутів.

Координацію усіх напрямків діяльності, як ми вважаємо, могла б здійснювати Координаційно-методична рада усіх силових міністерств та відомств України.

Основними умовами реформування служби психологічного забезпечення, як нам здається, могли б бути такі:

1. Удосконалення організаційно-кадрових основ служби.

2. Комплексний підхід при виборі та використанні форм, методів і засобів діяльності психологів.

3. Підбір, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів служби.

4. Проведення наукових досліджень з метою вдосконалення змістовності та організаційно-методичних основ процесу психологічного забезпечення.

5. Розробка пакета відповідних документів, необхідних для реалізації Концепції психологічного забезпечення.

6. Взаємодія та співробітництво у питаннях психологічного забезпечення з органами державної влади, самоврядування, науковими установами, творчими, суспільними, релігійними організаціями, засобами масової інформації.

7. Організація міжнародного обміну досвідом у сфері психологічного забезпечення.

8. Підвищення ефективності роботи спеціалістів служби психологічного забезпечення за рахунок впровадження дієвих форм їх матеріального та морального стимулювання.

9. Зміцнення матеріально-технічної бази, а саме: виділення приміщень для виконання завдань психологічного забезпечення та озброєння їх засобами зв'язку, електронно-обчислювальної, аудіо-, відео- та множувальної техніки, пристроями та обладнанням з урахуванням напрямків діяльності, а також методичною і науковою літературою.

Керівником служби психологічного забезпечення міг би бути начальник відділу, якому безпосередньо підпорядковуються старший психолог, психологи відділень, а в оперативному плані – психологи нижче розташованих ланок управління, частин та підрозділів. Сам керівник підкоряється заступникові керівника відомства (частини) по роботі з особовим складом.

Що ж стосується підбору кадрів для служби психологічного забезпечення, то впевнені – посади повинні комплектуватися особами, які мають вищу психологічну освіту, здатні та схильні до роботи з людьми у теперешніх надзвичайно складних умовах. Як посадові особи, психологи несуть персональну відповідальність за виконання покладених на них завдань і функцій, за стан та результати роботи, яка ними виконується, з урахуванням норм професійної етики. Спеціалісти служби психологічного забезпечення повинні підвищувати свою кваліфікацію не менше одного разу на п'ять років, проходити перепідготовку у міру необхідності.

Н.М.Гупан, канд.іст.наук

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ МАЙБУТЬОГО СПЕЦІАЛІСТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Оновлення суспільства у незалежній Україні ставить перед викладачами вузів завдання творчого перегляду традиційних і пошуку нових підходів до духовного розвитку особистості майбутнього спеціаліста. Особливо актуальною ця проблема є для навчальних закладів системи МВС України, в яких формуванню патріотизму, самовідданості обраній справі, національної свідомості приділяється велика увага. Свідченням тому є наказ МВС України від 29 січня 1999 р. «Про комплексну програму вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції». В наказі підкреслюється нагальна потреба формувати у працівників правоохоронних органів високого професіоналізму, високої духовної та загальної культури, поваги до людей, відданості справі.

Важлива роль у вирішенні цієї проблеми серед курсантів та слухачів навчальних закладів системи МВС належить українознавчим дисциплінам. Українознавство впевнено увійшло у сучасне життя нашого суспільства і стало могутнім джерелом формування національної духовності.